

Nā Hana Kukulu

I kākau ‘ia ma nā makahiki 1870 e ‘Abraham Fornander, Helu 5, ‘ao‘ao 610–614
no Kalaiwa‘a KOAKANU

‘O ke kūkulu wa‘a kekahi o nā ‘oihana o nā kānaka Hawai‘i kahiko, a ke ho‘omau ‘ia nei ia hana a hiki i kēia wā. Eia ka hana ‘ana: ke makemake kekahi kāne e pi‘i i uka i nā ululā‘au e ‘imi i ka lā‘au koa no ka hana wa‘a, pono mua ‘o ia e ho‘omākaukau i ka pua‘a, ka i‘a ‘ula, ka i‘a ‘ele‘ele, a me nā mea ‘ē a‘e he nui, i ho‘okupu ‘ia aku i nā akua o ka nahele. Ke mākaukau nā ho‘okupu, ho‘i mai ‘o ia i ka hale e noi i ka moe. Inā maika‘i nā moe, e pi‘i ana ‘o ia i uka; akā inā he mau moe ‘ino, ‘a‘ole ‘o ia e hele. ‘A‘ole pono e hele pū ka wahine i uka me ia; he hewa kēlā. Inā hele pū ka wahine, e naha ka wa‘a.

Ke hiki aku ‘o ia i kahi e kū ai ka lā‘au koa i koho ‘ia no kāna wa‘a, kukuna ‘ia ka ahi no ke imu e kuke ai i nā ho‘okupu. A pau ka puhi ‘ana i ke ahi, ‘oki ‘o ia i kekahi ‘āpana lā‘au koa li‘ili‘i a puhi i loko o ke imu; a pau ka mo‘a ‘ana o nā ho‘okupu, pule ‘ia nā akua o ka hana wa‘a — ‘o Kupulupulu, Kumukuhali‘i, Kuolonowao, Kupepeiaoloa, Kuho‘oholo-pali, Kupa‘aike‘e, Kānealuka, a me nā mea ‘ē a‘e — a laila ‘ai ‘o ia i kekahi o ka mea‘ai a ho‘olei aku i kekahi māhele no nā akua. A pau kēia mau hana, mākaukau ka lā‘au e ‘oki ‘ia.

A mo‘a ka pua‘a, hā‘awi ‘ia ka ‘āpana i hā‘awi ‘ia i nā akua me ka pule kū ho‘okahi:

‘O ka mea hana i ho‘ohana ‘ia i ka wā kahiko no ke ‘oki lā‘au, he ko‘i pōhaku, i ‘oi loa ‘ia, a pa‘a i ka lā‘au lima. Ke ‘oki lā‘au ‘ia ana, ‘eli mua i ka lepo a hākālia i nā a‘a e ‘ike ‘ia, a laila ‘oki i ka lā‘au. E ono paha nā lā e pau ai i ke kanaka ho‘okahi e kua i ka lā‘au ho‘okahi; akā, inā nui nā lima e hana pū ana, hiki ke ‘oki ‘ia ka lā‘au i loko o ‘elua lā wale nō. I kēia au hou, he mau pahi hao kā kākou, a no ko lākou ‘oi loa, ma‘alahi ka ‘oki ‘ana i ka lā‘au; hiki i ke kanaka ikaika ke ‘oki i ka lā‘au koa i loko o ka hapalua hola wale nō.

Ma hope o ka hina ‘ana o ka lā‘au, akā ma mua o kona kalai ‘ana i wa‘a, pule hou ‘ia nā akua. A pau ka hewing ‘ana o ka lā‘au a māmā, kau ‘ia iho ka wa‘a mai uka mai a ho‘onoho ‘ia ma kahi i mākaukau ‘ia nona. Ma hope o ‘ekolu mahina a ‘oi paha e malo‘o pono ai ka lā‘au, ho‘omaka ‘ia ka hana ho‘opau ‘ana ma ka ‘ili o ka wa‘a a ho‘opili ‘ia nā ‘āpana ‘ē a‘e. Eia ke ‘ano o ka hana ‘ana i nā ‘āpana ‘ē a‘e: no nā ‘ao‘ao a me nā po‘ohiwi o ka wa‘a, ho‘ohana ‘ia ka lā‘au ‘ahakea; e ‘eono mau ‘āpana nui i pono ai—‘ehā mau kupe a ‘elua mau mo‘o.

‘O nā kupe ‘ehā, ‘o ia ho‘i:

- **Ki‘apu‘apu**, ka ‘āpana e pi‘o i mua o ka wa‘a, i kapa ‘ia ho‘i ‘o ka *manu mua*;
- **Ho‘onoluonolu**, ka ‘āpana pololei o ka kupe;
- **‘Oio**, ka ‘āpana waena o ka kupe;
- **Unu**, ka ‘āpana e pi‘o i hope o ka wa‘a, i kapa ‘ia ho‘i ‘o ka *manu hope*.

Kalai ‘ia kēia mau kupe e kūpono i ka ‘ao‘ao o ka wa‘a, a ho‘opa‘a ‘ia aku me ka ‘aha (ka nī‘au ‘aha i wili ‘ia).

I ka pau ‘ana o ka hana wa’a, ho’okō ‘ia ka ‘aha i kapa ‘ia he **lolo**, ‘o ia ka ‘aha mōhai pua’a, kahi e kāhea ‘ia ai nā akua e hō’ike i ka pau kūpono ‘ana o ka wa’a. Inā hiki ke mālama ‘ia ka ‘aha me ka ‘ole o ka ho’opilikia, e pa’a pono ka wa’a; akā inā ua ho’opilikia ‘ia ka ‘aha, ‘a’ole e pa’a ka wa’a, a i ‘ole e hiki mai ka pō’ino i ka mea nona ka wa’a. Ma hope o kēia ‘aha, kalai ‘ia a ho’opa’a ‘ia ka **ama** me nā **‘iako**, ‘o ia ho’i nā lima ‘elua e pili ana i ka ‘ama; a laila, nā **wae** (nā kua i loko e ho’opa’a i nā ‘ao’ao o ka wa’a ma kahi o nā ‘iako); a laila, nā **kuapo’i**, ‘o ia nā papa pale e uhi ana i ka ihu a me ka hope o ka wa’a.

Ua wehewehe ‘o **Kalokuokamaile** i ka ‘aha *lo/o* pēlā: Ua hō’ili’ili ‘ia nā mea a pau e ho’opau ai i ka wa’a — ka ama, nā ‘iako, nā kaula e pa’a ai nā ‘iako, a me nā wae. Ho’ā ‘ia ke imu e kuke ai i ka pua’a. Ua ho’one’e ‘ia nā ‘ūhā a ka pua’a, a ua kuke ‘ia. A laila, lawe mai ka mea nona ka wa’a i kekahi pua’a ola no ke kahuna kalai wa’a. Ho’oku’u ka kahuna i ka pua’a i loko o ka ‘ili o ka wa’a. Inā holo ka pua’a mai ka hope a hiki i ka ihu o ka wa’a, a lele aku i waho, he wa’a maika’i ia, a ho’opakele ‘ia kona ola. Akā inā hele wale ka pua’a a hiki i ka ihu a moe iho, a laila kuke ‘ia i loko o ke imu. I ka wā e kuke ‘ia ai ka pua’a, e wili pū ana nā ‘iako me ka ama i ka wa’a, a ho’opili ‘ia nā ‘āpana ‘ē a’e. A mo’a ka pua’a, ‘oki ‘ia ke po’o, a hā’awi ‘ia ia no ke kahuna kalai wa’a; a māhele ‘ia ke koena o ka pua’a no nā kānaka i ‘ākoakoa ma ka ‘aha.

A laila, ho’ākoakoa ke kahuna kalai wa’a i kona pule no nā akua o nā mea hana wa’a:

E Mokuhali’i, e Kupa’aikē’e, e Lea,

eia ka pua’a,
he uku, he makana, he ‘alana,
he mōhai iā ‘oukou.
Ua pa’a ka wa’a,
a e ho’olana ‘ia aku ana i ke kai,
‘o kona ‘āina ia e ‘imi ai i ka loa’a a me ka waiwai.
E kia’i pono ‘oukou,
e maka’ala i nā puko’a, nā pu’upohaku o nā ‘āpapa,
i nā nalu a me nā ‘ale o ke kai nui.
E alaka’i ‘oukou i ka wa’a ma nā hohonu o ke kai,
e holo mālie ka wa’a ma luna o nā nalu o ke kai,
a hiki i kona luhi ‘ana,
i ka ulu ‘ana o ka limu pakaiea, a i ka ‘elemakule ‘ana o ka wa’a.

A laila, lawe ‘ia iho ka wa’a i ke kahakai, a hoe ‘ia aku i waho iki i ke kai. Kāhea mai ka mea nāna i hana ka wa’a mai uka aku:

“Pehea ka wa’a! Ua maika’i ka wa’a?”

Pane maila ka mea nona ka wa’a:

“‘Ae, ua maika’i ka wa’a.”

A pēlā pau ka hana ‘ana i ka wa’a.

‘O nā po’e e hana ana i nā wa’a no ko lākou ola ‘ana, kapa ‘ia lākou he **kahuna kalai wa’a**.

‘Ike lākou i nā ‘ano lā‘au kūpono no kēlā me kēia ‘ano wa‘a, i nā wahi kūpono e ulu ai aua lā‘au, a me nā hō‘ailona kūpono e nānā pono ‘ia.

Ke hele aku lākou i ka nahele e ‘imi i ka lā‘au, lawe pū lākou i kahi mōhai ‘awa a me kahi pua‘a li‘ili‘i.

Pule lākou a hā‘awi aku i ka mōhai i mua o ka ho‘omaka ‘ana i ka ‘imi ‘ana.

Ke ‘ike lākou i kekahi lā‘au nani ke nānā aku, pa‘i lākou i ka lā‘au me ka kua o ka pahi kua a i ‘ole me ka ko‘i pōhaku, a ho‘olohe i ke kani.

Inā he kani ma‘ema‘e, he lā‘au maika‘i ia; inā he kani pōpō, ha‘alele lākou, no ka mea, ua ‘ike lākou i loko ‘ino o ka lā‘au.

Ke ‘ike ‘ia he lā‘au maika‘i, ho‘omaka ka **kahuna** i kāna pule, kū ‘o ia ma mua o ka lā‘au a oli aku e noi ana i nā akua e ho‘omaika‘i i ka hana a e mālama i ka wa‘a i ka palekana.

A laila, kalai a hina ‘o ia i ka lā‘au, e nānā pono ana i ka hā‘ule ‘ana, i ‘ole e māhele ‘ole a haki ho‘i i ka ‘ao‘ao hewa. Ke hina ka lā‘au, pule hou aku ka kahuna me ka mahalo, a hō‘ili‘ili ‘ia kekahi mau ‘āpana ‘oki mua. Lawe ‘ia kēlā mau ‘āpana lā‘au i ka **heiau**, a hā‘awi ‘ia aku i nā akua he hō‘ailona mahalo a he ho‘ola‘a ho‘i i ka hana e ho‘omau aku ai.

Ke kokoke a pau ka hana o ka wa‘a, kūkulu ‘ia he **hale li‘ili‘i** ma luna o ia mea.

He hale hana kēia, a he hale pule pū kekahi, no ka mea, ho‘omau mau ‘ia nā pule a me nā mōhai i ka wā e hana ‘ia ana ka wa‘a.

He **kapu** kēia hale; ‘a‘ole hiki i nā wāhine a me ka po‘e ‘a‘ole i ho‘ola‘a ‘ia ke komo i loko.

Noho kokoke ka **kahuna** a kia‘i pono i ka wa‘a a pau ka hana.

Kū nō ia hale a pau loa ka wa‘a a ho‘olana ‘ia aku i ke kai, a mana‘o ‘ia ‘o ia he wahi kapu e pale a e mālama i ka wa‘a i ka wā e pau ana ka hana.

Ke kokoke a pau ka hana o ka wa‘a, kūkulu ‘ia he **hale li‘ili‘i** ma luna o ia mea.

He hale hana kēia, a he hale pule pū kekahi, no ka mea, ho‘omau mau ‘ia nā pule a me nā mōhai i ka wā e hana ‘ia ana ka wa‘a.

He **kapu** kēia hale; ‘a‘ole hiki i nā wāhine a me ka po‘e ‘a‘ole i ho‘ola‘a ‘ia ke komo i loko.

Noho kokoke ka **kahuna** a kia‘i pono i ka wa‘a a pau ka hana.

Kū nō ia hale a pau loa ka wa‘a a ho‘olana ‘ia aku i ke kai, a mana‘o ‘ia ‘o ia he wahi kapu e pale a e mālama i ka wa‘a i ka wā e pau ana ka hana.

Ke mākaukau nā ‘āpana a pau e ho‘opili ‘ia, kāhea ka **kahuna** i kāna po‘e kōkua, a ho‘omaka ka hana ho‘ohui ‘ana.

Ho'opili pono 'ia kēlā me kēia 'āpana i kona wahi kūpono, a ho'opa'a 'ia me ka **'aha niu** ikaika, a pa'a wai me ka **mēlia 'ulu** a i 'ole ka **pī kukui**.

I kēlā me kēia manawa e ho'opili ai i kekahi 'āpana, oli ka kahuna i kāna mau pule no ka ikaika, ke alaka'i, a me ka pale 'ana.

'A'ole 'ae 'ia ke kama'ilio wale a me ka 'aka'aka; pono nā mea a pau e noho me ka hanohano a me ka mālie.

A pau loa ka wa'a, pule hope ka kahuna i ka **pule ho'ola'a**, e noi ana i ka holo palekana o ka wa'a ma ke kai a ho'i me ka maluhia.

A laila, 'ōlelo 'ia ua mākaukau ka wa'a no ka **ho'olauka'i 'ana** (ho'olana 'ana i ke kai).

Ke hiki mai ka manawa e ho'olana ai i ka wa'a, kapa 'ia kēlā hana he **Ho'olauka'i**.

He hanana kapu a hau'oli ho'i kēia, no ka mea, ua like ka wa'a me ke kino ola — ua hā 'ia kona hanu a me kona kuleana.

Hā'awi 'ia nā mōhai pua'a, i'a, a me ka 'awa i nā akua, a oli 'ia nā mele pule e ho'omaika'i i ka wa'a a me ka po'e e holo ana ma luna ona.

A laila, kāpīpī ke **kahuna** i ka wa'a me ka wai kai, a pule aku no ke kai mālie a me ka makani 'olu'olu.

A mākaukau nā mea a pau, hāpai nā kānaka i ka wa'a, lawe mālie iho i ke kahakai me ka oli 'ana a me ka hau'oli nui.

I ka pā 'ana o ka wa'a i ka wai, oli aku ka **kahuna** i ka **pule ho'ola'a**, e kāhea ana i nā akua o ke kai a me nā makani e kia'i i ka wa'a a me kona po'e holo.

He pule kēia oli, a he kauoha ho'i, e noi ana i ke kai e wehe i kona ala, a i nā makani e alaka'i i ke ala holo.

Kāhe ka **kahuna** i ka 'awa ma luna o nā nalu a ma ka ihu o ka wa'a, he hō'ailona o ka hui 'ana o ka wa'a me ke kai.

A pau ka oli 'ana, ho'okuke mālie 'ia ka wa'a i ka wai hohonu, kahi e lana noa ai no ka manawa mua.

A laila, hū ka lehulehu me ka 'oli a me ka hau'oli nui, e ho'okipa ana i ka hānau hou 'ana o ka **wa'a hou**.

Mai ia manawa aku, 'a'ole hou ka wa'a he lā'au wale nō; ua loa'a iā ia ke **kino, ka 'uhane, a me ke kumu o kona ola**.

Ua lilo 'o ia i **hoa hele o ke kai**, a me nā kānaka e holo ana ma luna ona.

Lohe ka wa'a i ka makani, 'ike i ka hā o nā nalu, a ne'e pū me ka **pā o ke pu'uwai o ke kai**.

Ho'okomo 'ia i loko ona nā pule a nā mea kalai, ka akamai o ka mea hana, a me nā mana'olana o kona haku.

No laila, ‘a‘ole pau ka hana a ka **Kalai Wa‘a** i ka ‘oki ‘ana o ka lā‘au, akā, ho‘omau aku ia ma nā ‘ale o ke kai, i ka holo ‘ana o ka wa‘a, e alaka‘i ‘ia ana e nā akua a me nā hōkū.

O ka po‘e hana wa‘a no ka ‘oihana, kapa ‘ia lākou he **kahuna kalai wa‘a** — he po‘e kahuna i ho‘ola‘a ‘ia no ka hana wa‘a.

He ‘oihana kapu kēia, a he mea pilikia ho‘i, no ka mea, inā he hewa ka hana, hiki ke lawe mai i ka pō‘ino a i ‘ole ka make.

Ua ho‘omaka au i kēia hana mai ko‘u wā ‘umikūmālua makahiki mai.

Eia na‘e, he hana ho‘i i loa‘a ai ka lanakila a me ka waiwai, no ka mea, inā e ho‘omanawanui ke kanaka, e loa‘a iā ia ka hanohano a me ka waiwai.

Hiki ke kū‘ai ‘ia ka lā‘au koa ‘ehā anana ka loa no ka **‘elima kanahā dala**, a ‘o ka wa‘a i ho‘opau ‘ia, **‘ewalu kanahā dala** a ‘oi.

No laila, he hana ka **kalai wa‘a** i ho‘okumu ‘ia ma ka **‘ike, ka pule, a me ke kūpa‘a o ka na‘au**.

Ma mua o ka pi‘i ‘ana o nā **kahuna kalai wa‘a** i ka mauna, ho‘oi‘o lākou i kā lākou **ko‘i pōhaku**, a ‘oi loa ka maka o kēlā mea hana.

Inā he moe maika‘i ko lākou i ka pō, e pi‘i lākou i ka mauna; akā, inā ‘a‘ole maika‘i ka moe, e noho ana lākou ma ka hale.

I ka hiki ‘ana i ka ulu lā‘au, inā e lohe lākou i ke kani a ka **‘alalā**, he hō‘ailona ia e ha‘alele i kēlā kumu koa, no ka mea, he kumu ‘ino, he pala i loko.

Akā, inā ‘a‘ole i lohe ‘ia kekahi leo manu a hiki i ka kumu koa kūpono, e hau‘oli ana nā **kahuna**, no ka mea, he hō‘ailona maika‘i kēlā.

Eia kekahi **pule** i ka wā e ‘oki ‘ia ai ka lā‘au a me nā lālā:

**“E kua i uka, e kua i kai,
e kua i ‘ō, e kua i ‘ane‘i.
E nānā e ka lā i ka mea kalai wa‘a,
e ‘ike ‘oukou o luna,
e ‘ike ‘oukou o lalo
i ke ‘oki ‘ana i kā kākou wa‘a.”**

A laila, ho‘omaka nā kānaka e ‘oki i ka lā‘au a hā‘ule iho.

Inā no ka lawai‘a ka wa‘a e hana ‘ia, e pule ‘ē a‘e ka mea kalai.

Inā no ke kū‘ai ‘ana ka wa‘a, he pule ‘ē a‘e nō ho‘i.

He mau pule kū ho‘okahi nō ho‘i no ka ‘oki ‘ana i nā lālā, no ka kalai ‘ana o ka kino, no ka huki ‘ana i ka wa‘a i kai, a no ka ho‘oku‘u ‘ana i ke kai;

akā, ‘a‘ole i ‘ike au i kēlā mau pule a pau.

No ka Wa‘a Koa (Mai Fornander, Vol. 5, 630–636)

I ka wā o Hawai‘i kahiko, i kapa ‘ia he wā *na‘aupo*, ua ‘ike nō nā kānaka Hawai‘i i ka hana ‘ana i nā wa‘a.

‘O nā ulu koa ‘oi loa i ka nui a me ke ‘ano maika‘i o ka lā‘au, a me ka ma‘alahi ho‘i o ke kauo ‘ana i nā lā‘au i uka i kai, aia ma nā ‘āpana ‘āina ‘o **Hilo** a me **Kona** o Hawai‘i, a me **Hāna** o Maui.

He akamai loa nā kānaka Hawai‘i i ka hana ‘ana i nā wa‘a koa, ā hiki i ka umi anana (he kanahiku kapua‘i) ka loa, a ‘o nā wa‘a li‘ili‘i, mai ka ‘ehā a ‘eono anana ka loa.

‘O nā wa‘a nui loa, hiki i ko lākou hohonu ke pi‘i a hiki i ka ‘ā‘a o ke kanaka ke kū ana i loko.

Na nā **ali‘i** wale nō ka pono e ho‘ohana i nā wa‘a nui pēlā; ‘a‘ole nō i loa‘a i ke kanaka ma‘amau.

‘O nā wa‘a li‘ili‘i, ua like ka hohonu me nā wa‘a i ‘ike ‘ia i kēia mau lā.

Ka Ko‘i:

‘O nā **ko‘i** i ho‘ohana ‘ia i kēlā mau lā no ka ‘oki ‘ana a me ka ‘eli ‘ana i nā kumu lā‘au, he pōhaku pa‘a loa lākou, ‘a‘ole pinepine i ‘ike ‘ia i kēia au.

Ua kapa ‘ia kēlā pōhaku he **‘ala**, ‘o ia ho‘i ka pōhaku pālahalaha ‘ele‘ele o ka ‘āina pele, a ‘o ke kahua nui i ‘eli ‘ia ai, aia i luna o nā kualono o **Mauna Kea**.

‘Oi aku ka ikaika o kēia mau pōhaku ma mua o nā pōhaku ma‘amau, no ka mea, ‘a‘ole i loa‘a nā ko‘i hao i ia wā kahiko.

Ua wili pono ‘ia ka maka o ka ko‘i a ‘oi loa, a laila, pa‘a ‘ia i ke kālā‘au me ka ‘aha, e lilo ana i **mea hana kapu a pono** i ka lima o ka **kahuna kalai wa‘a**.

Ke ‘Oki ‘ana i ke Kumu Koa:

I ka hiki ‘ana o ka **kahuna kalai wa‘a** i ke kumu i wae ‘ia no ka wa‘a, nānā mua ‘o ia i ka lālā nui o ke kumu.

‘O ka ‘ao‘ao e ulu aku ai kēlā lālā nui, ‘o ia ke ‘ao‘ao e hina ai ke kumu koa.

Inā e hina ana ke kumu a pā aku i kekahi kumu ‘ē a‘e, he hō‘ailona ‘ino kēlā — ‘a‘ole pono ke kumu.

Akā, inā e hina pololei ana i ka honua me ka ‘ole o ka pilikia, he hō‘ailona maika‘i nō ia.

A pau ka hā‘ule ‘ana o ke kumu, e kau iho ana ka manu **‘elepaio**, ke akua kia‘i o nā mea kalai wa‘a, ma luna o ke kumu.

Inā e holo ana ka ‘elepaio ma luna o ke kumu, me ka ‘ole o ka ‘oki ‘ana me kona ‘ū, a lele aku, he wa‘a maika‘i kēlā.

Inā e ‘oki ana ‘o ia ma kekahi ‘ao‘ao mai ka ihu a ka hope, ‘o ia ‘ao‘ao e lilo i **waha o ka wa‘a**.

Akā, inā e ‘ū ana ‘o ia ma nā ‘ao‘ao ‘elua, he kumu pala kēlā, a pono e ha‘alele ia.

He pule kūikawā nō ho‘i no ka ‘oki ‘ana i ke po‘o o ke kumu, akā, ‘a‘ole au i loa‘a ia pule.

Ke Kalai ‘ana i ka Wa‘a:

A pau ke ‘oki ‘ana i ke kumu koa a hemo ka ‘ili, ho‘omaka ka **kahuna kalai wa‘a** e **kalai** i waho o ke kino o ka wa‘a, e hana ana i ka ihu a me ka hope e like me ke ‘ano o ka wa‘a e mana‘o ‘ia.

A laila, **'eli** 'ia ka loko, e waiho ana i kahi **'auwae** ma waena o lalo no ka ikaika o ke kino. E waiho 'ia ana ho'i kekahi mau **pepeiao** ma waho o ka wa'a — 'o ia nā wahi e pa'a ai ka **'iako**, ka **māhoe**, a me nā **noho**.

He inoa ko kēlā me kēia 'āpana o ka wa'a, a he kuleana ko ia mea.

A ke kalai nei ka **kahuna**, e **oli** ana 'o ia i nā pule kahiko, i mea e ikaika ai, e wikiwiki ai, a e pololei ai ka wa'a ma ke kai.

Ke Ho'opili a me ka Ho'oma'ema'e 'ana i ka Wa'a:

A pau ke **kalai** 'ana a me ka **'eli** 'ana i ke kino o ka wa'a, ho'omākaukau ka **kahuna kalai wa'a** i nā 'āpana e pili ai ka **ihu** a me ka **hope** o ka wa'a.

Ho'opili pono 'ia kēlā mau 'āpana i ke kino nui o ka wa'a me ka **'aha**, 'o ia ka kaula pa'a i haku 'ia mai ka **lau niu**.

Pa'a pono nā wahi hui 'ana, i 'ole e komo ka wai i loko.

A pau ka hana ho'opili, e **ho'oma'ema'e** pono 'ia ka wa'a, ma waho a ma loko.

Nānā akamai ka **kahuna** i kēlā me kēia 'āpana; inā 'a'ohe hewa, 'ōlelo akula 'o ia, ua **mākaukau** ka wa'a.

A laila, e **oli ho'okupu** ana nā kānaka, e **pī kai** 'ia ka wa'a, a e **ho'okani 'ia me ka lau 'ula'ula a me ka maile**, ma mua o kona lawe 'ia 'ana i ke kai.

Ka Ho'oku'u 'ana i ka Wa'a:

A mākaukau ka wa'a no ke kai, ho'omākaukau ka **kahuna kalai wa'a** i ka hana ho'ola'a 'ana no ka **ho'oku'u 'ana**.

Komo 'ia nā **mōhai** — he pua'a, he 'awa, a me nā niu — ma mua o ka wa'a.

A laila, e **oli pule** ana ka kahuna, e hā'awi ana i ka wa'a i nā akua — 'oi loa aku 'o **Ku'ula**, ke akua lawai'a, a me **Kāne** lāua 'o **Kanaloa**, nā akua o ke kai a me ka wai.

Ua **kāwele** pono 'ia ka wa'a i kai e nā lima he nui, me nā **oli huki 'aha**, e alaka'i ana i kēlā huki 'ana, i kēia huki 'ana.

I ka manawa mua i **pā** ai ka wa'a i ke kai, e **pī kai** ana ka kahuna a e **hea ana i kona inoa** me ka leo ki'eki'e.

Inā **malū** ka nalu a **pi'i pono** ka wa'a ma luna o ka wai, he hō'ailona maika'i no ka ola lō'ihi a me ka pōmaika'i ma ke kai.

Akā, inā e **huli** ana ka wa'a a i 'ole e **piha i ka wai**, he hō'ailona 'ino ia, a pono e ho'i hou i ka pule a me ka mōhai, i hō'olu ai nā akua.

Ka Mālama 'ana i ka Wa'a:

A pau ka **ho'oku'u** 'ana o ka wa'a i ke kai, 'a'ole i nānā 'ia e nā kūpuna he mea wale nō ia.

Ua mana'o ka po'e kahiko, he **uhane** ko ka wa'a, no ka mea, ua hānau 'ia ia mai ka **kumu koa ola**, a ua ho'ola'a 'ia ma o ka pule.

'A'ohe mea i 'ae 'ia e **lele** ma luna o ka wa'a, a i noho wale paha me ka ma'alea 'ole ma luna ona.

Ke pau ka ho'ohana 'ana, e **huki** 'ia ana i uka, a **uhi 'ia** me nā lau a me nā moena, i pale aku ai mai ka lā.

Ma mua o kēlā huakaʻi, kēia huakaʻi, e **pule** ana ka mea nona ka waʻa a me ka **kahuna**, e hāʻawi ana i nā **mōhai liʻiliʻi** i nā akua no ka malu a me ka pono o ka huakaʻi.

Inā e **makaʻu ʻole** ʻia ka waʻa, a i ʻole e **kākā ʻōlelo ʻino** ʻia, he hōʻailona ia o ka **mākaʻu ʻole i nā akua** nāna i hāʻawi i kona ola.

No laila, ʻaʻole wale ka waʻa he mea lawaiʻa a huakaʻi hoʻi, akā, he **hoa kapu**, he hōʻailona o ke **lokahi** ma waena o ke kanaka, ka ʻāina, a me ke kai.